

УДК 81'373.45

Ладиненко А. П.

ВИКОРИСТАННЯ ІНШОМОВНИХ ВКЛЮЧЕНЬ У АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ ДЛЯ СТВОРЕННЯ АТМОСФЕРИ ЧАСУ ТА МІСЦЯ ДІЇ

Стаття присвячена дослідженню функцій іншомовних включень в англomовному художньому тексті. Досліджено, що іншомовні включення стають маркерами історичної атмосфери та колориту місцевості, а також відіграють специфічну роль у створенні хронотопу. Значна увага приділяється розгляду іншомовних включень, які характерні для тривелогічних творів, де автор намагається розповісти про місцеві звичаї тієї чи іншої країни.

Ключові слова: іншомовне включення, індикація місця, індикація часу, реалія, хронотоп, художній текст.

Ладиненко А. П. Использование иноязычных вкраплений в художественном тексте для обозначения атмосферы времени и места действия. – Статья.

Статья посвящена исследованию функций иноязычных вкраплений в англоязычном художественном тексте. Исследовано, что иноязычные вкрапления являются маркерами исторической атмосферы происходящего и местного колорита, а также играют специфическую роль в создании хронотопа. Пристальное внимание уделяется рассмотрению иноязычных вкраплений, характерных для тривелогических произведений, где автор пытается рассказать о местных обычаях той или иной страны.

Ключевые слова: иноязычное вкрапление, индикация места, индикация времени, реалия, хронотоп, художественный текст.

Ladynenko A. P. The use of foreign inclusions for the creation of the atmosphere of time and place in the artistic texts. – Article.

The article is devoted to the function analysis of foreign inclusions (foreignisms) in the artistic texts based on the English language. Role of foreignisms as markers of historical atmosphere and local coloration is analysed and presented in detail. Much attention is paid to foreignisms in the texts written in the genre of travelogue where the author tries to describe local customs, habits, and features of life of a country. It is noted in the article that usage of foreign-language inclusions allows the author to create an authentic picture of events and show the interaction of cultures.

Key words: foreign inclusions, local indication, temporal indication, reality, hronotop, artistic text.

Функціонально-стилістична роль іншомовних включень досить різноманітна. Одна з найважливіших функцій іншомовних включень (далі – ІВ) – це створення місцевого колориту й атмосфери. Актуальність цього дослідження полягає у важливості вивчення взаємодії різних мовних кодів унаслідок розвитку тісних політичних, економічних і культурних зв'язків між різними країнами. Однак використання іншомовних включень для створення локально-темпоральної атмосфери не отримало належного висвітлення в науковій літературі, хоча це питання й піднімалося в низці досліджень [1; 2; 3].

Об'єктом дослідження в представленій статті є іншомовні включення в художніх текстах, базовою мовою яких є англійська.

Мета статті полягає в тому, щоб описати лінгвостилістичні особливості актуалізації ІВ як засобу створення місцевого й історичного колориту в прозових текстах ХХ ст.

Дослідження показало, що в багатьох випадках ІВ – реалії допомагають організувати хронотоп (далі – ХТ) твору в тому сенсі, в якому цей термін трактується в працях М. Бахтіна: «Хронотоп (дословно времяпространство) – существенная взаимосвязь временных и пространственных отношений, художественно освоенных в литературе» [4, с. 234]. Отже, кожен ХТ має певний просторово-часовий каркас. У його організації беруть участь різні лінгвокомпозиційні засоби. Інакше кажучи, ІВ – реалії допомагають організувати хронотоп твору, будучи непрямими індикаторами

простору й часу. Ці індикатори актуалізуються, коли ІВ допомагають створити місцевий колорит і атмосферу того, що відбувається. Так, атмосфера революційної Росії багато в чому передана в Дж. Ріда в книзі «Ten Days that Shook the World» [5] за допомогою ІВ, більшість із яких є політичними реаліями того часу. Автор максимально точно хоче передати атмосферу революційної Росії. Найчисленніші групи останніх складають такі назви:

а) назви різних організацій, установ, політичних груп: *the Fabriechno-Zavodskiye Comitieti; Mensheviki; Yedinstvo; Tsentroflot; the Uprava* та ін.;

б) назви політичних газет і журналів: *Dielo Naroda; Izviestia; Golos Soldata; Narodny Tribun; Novaya Rus; Zhivoe Slovo; Rabotchi Put; Ryetch; Utro Rossii;*

в) назви різних соціальних і професійних груп: *barin, izvoshtchiki, intelligentsia, gorodovoye, okhrana, tchinovniki;*

г) слова, які вказують на розхитування державної системи, на руйнування й хаос: *maradior, pogrom, provocatzia, vistyplenie;*

д) різні політично-адміністративні терміни: *siezd, presidium* та ін.

Так, наприклад, слово «виступ» означає озброєний протест проти наявних «порядків». Підібрати тут однослівний англomовний еквівалент досить важко. Нелегко відшукати англomовні еквіваленти й для багатьох інших реалій, які використовуються Дж. Рідом. Самі по собі ці слова й вирази не є прямими локально-темпоральними

індикаторами, але вони – опосередковані маркери простору й часу, тобто історичні реалії. Багато установ, груп, партій тощо вже давно не існують або трансформувалися в інші органи, отримавши нові назви. Тому в цьому разі доречно говорити про те, що ІВ допомагають відтворити історичну атмосферу, історичний колорит епохи, зафіксувати історичні факти минулого; вони беруть участь у створенні локально-темпоральної перспективи викладу. Входять сюди й лексеми, пов'язані зі специфікою російського побуту (*kasha, samovar*). Усі ці слова не мають абсолютних аналогів в англійській мові. Так, слово «porridge» лише приблизно передає значення слова «каша» (*kasha*).

Слово «інтелігенція» (*intelligentsia*), включене Дж. Рідом у тканину твору, узагалі не зрозуміле багатьом іноземцям. Цей прошарок суспільства – специфічна російська реалія. Інтелігент – це не просто розумна й освічена людина, але й одночасно людина з підвищеним градусом совісності, яка прагне до морального ідеалу й зневажає міщанство (багатство, достаток, побутовий комфорт). Інтелігент готовий до самопожертви, але пасивний у реальному житті. Стосовно аналізованої лексеми точніше було б говорити про соціально-історичні реалії російського суспільства.

ІВ допомагають автору розповісти про традиції й звичаї різних народів. Оскільки в рідній мові письменника іноді немає вербальних аналогів тих чи інших слів або їх сполучень, оскільки немає описуваних реалій, артефактів, феноменів, то він вдається до ІВ – первинних номіналем відповідних предметів і явищ, інколи пояснюючи їх значення, а інколи залишаючи їх інтерпретацію на відкуп читачеві.

Так, у Е. Хемінгуей, який багато подорожував і добре знав побут і звичаї Іспанії, неодноразово описується таке специфічне явище, як іспанська корида. В англійській мові, якою писав Хемінгуей, немає багатьох термінів, характерних для бою биків, оскільки такі розваги ніколи не привертали уваги ані громадян Великобританії, ані громадян США, вони не стали фактом їх соціально-культурного життя. Тому, описуючи в деталях кориду [6; 7], автор вдається до відповідних іспанських слів-реалій, які позначають різні етапи бою, його учасників, технічні прийоми тощо. Тут можна відмітити такі ІВ (слова та словосполучення), які вказують на:

1) осіб, які беруть участь у кориді: *arriero* (погонич биків), *cuadrilla* (група помічників), *peones* (особи з групи помічників), *picador* (вершник, який пронизує шию й плечові м'язи бика для його ослаблення), *matador* (головний герой кориди, який убиває бика);

2) засоби, якими користуються учасники кориди для приборкання бика: *banderilla* (спис), *muleta* (червона тканина для привернення уваги бика);

3) етапи бою биків: *corrida* (гонка биків), *encierro* (прогін биків із загону на арену), *paseo* (урочистий марш учасників бою биків), *tercio* (третя частина кориди);

4) технічні прийоми під час бою биків: *veronica* (сукупність усіх прийомів, які застосовує матадор перед тим, як убити бика), *quite* (виклик бика на себе) тощо.

Нерідко автор сам пояснює значення деяких термінів у тексті твору. Так, Е. Хемінгуей дає цілу лінгвістичну довідку стосовно іспанського слова «*corrida*» у романі «*Fiesta*»:

“He was very bashful about his English, but he was really very pleased with it, and as we went on talking he brought out words he was not sure of, and asked me about them. He was anxious to know the English for Corrida de toros, the exact translation. Bull-fight he was suspicious of. I explained the bull-fight in Spanish was the lidia of a toro. The Spanish word corrida means in English the running of bulls – the French translation is Course de taureaux. The critic put that in. There is no Spanish word for bull-fight” [6, с. 196].

Крім використання конкретних номіналем – реалій для створення місцевого колориту та відображення психотипічних особливостей громадян тієї чи іншої країни, автори інколи включають у текст уривки розмов місцевих жителів. Зазвичай ці розмови та репліки належать прохідним персонажам твору. Вони зненацька з'являються в окремих епізодах і так само швидко зникають із поля зору розповідача. Подібні репліки з діалогів, а точніше їх уривки, стають непрямими індикаторами локусу, місця дії у творі, а також культурно-соціального середовища, в яке потрапляють персонажі твору. Репліки в таких діалогах можуть бути повністю перекладені базовою мовою розповіді, але автор спеціально відтворює їх в автентичному вигляді, аби створити ефект занурення читача у відповідну іншомовну атмосферу. Так, наприклад, у Е. Хемінгуей можна знайти такий фрагмент розмови:

“What's the matter with Chaves?”

“He got hurt” <...>

“Hey? Looie,” the waiter called to the next room, “Chaves got cogida” [7, с. 121].

Згаданий офіціант є епізодичною особою в оповіданні «*The Undefeated*», але він – частина тієї соціальної спільноти, яку описує автор, що дозволяє читачеві глибше відчувати специфіку описуваного міста, країни тощо.

Таким самим прийомом користується й інший американський письменник С. Фіцджеральд, коли події його твору відбуваються, наприклад, у Франції. Одна-дві репліки – і автору вдається нагадати читачеві, що він перебуває в Парижі:

“The waiter was pretending to be inordinately fond of children. “Qu'elle est mignonne la petite! Elle parle exactement comme une Française” [8, с. 237].

Далі йде англійський текст. Репліка прохідного персонажа – офіціанта французькою мовою стає тут непрямим локальним індикатором, нагадуючи читачеві, що події оповідання розгортаються в столиці Франції.

У романі С. Фіцджеральда «*Tender is the Night*» події розгортаються в різних країнах. Включення окремих іноземних слів-реалій дозволяє маркувати місце дії. Так, описуючи події в Римі, С. Фіцджеральд використав італійські слова, зокрема *trattoria* й *spumante*:

1. “*Rosemary insisted on treating Dick to lunch next day. They went to a little trattoria kept by Italian who had worked in America, and ate ham and eggs and waffles*” [9, с. 242].

2. “*Back at his table Dick ordered another bottle of spumante*” [9, с. 247].

Коли події переходять у Францію, то непрямими локальними маркерами стають французькі слова й вирази, наприклад, *poste de police, sergent-de-ville, arrondissement, restaurateur, couverture*. Нарешті, коли герої зупиняються в Австрії, то з’являються німецькомовні включення. Так, непрямими локальними маркерами міста Інсбрук стають гастрономічні реалії:

“*He reached Innsbruck at dusk, sent his bags up to a hotel and walked into town <...> The marble souvenirs of old sieges, marriages, anniversaries, faded quickly when the sun was down, and he had erbsen-supper with würstchen cup up in it, drank four hebles of Pilsener and refused a formidable dessert known as “Kaiser-schmarren”* [9, с. 227].

Як бачимо, тут використані такі німецькомовні гастроніми, як *erbsen-supper* (гороховий суп), *würstchen* (сосиски), *kaiser-schmarren* (десерт із назвою «Забава кайзера»), тобто назви страв, які подають тільки в Австрії.

Наше дослідження показало, що значна кількість іншомовних вкраплень характерна для травелогічних творів, де докладно описуються особливості подорожей різними країнами. Автор прагне якомога докладніше розповісти про місцеві звичаї, особливості побуту тієї чи іншої країни, вдаючись до слів – реалій місцевої мови, що дозволяє читачеві зануритися в атмосферу того, що відбувається на сторінках роману, оповідання чи есе. Наприклад, Т. Толстая докладно описує грецьку кухню:

1. «*Берут обычно так: салат «хориатико» один на всех (большая миска с огурцами, помидорами, луком, брынзой, маслинами, иногда зеленым перцем, всё заправляют изумительным оливковым маслом). Жареную картошку горкой («патамес»)»* [10, с. 123].

2. «*Можно взять и десерт, самый легкий – это фрукты, обычно есть и йогурт с медом и орехами, а для худых – баклава и кадаиф (та же баклава, но не пластинками, а как бы волосами)»* [10, с. 124].

Описуючи особливості грецької кухні, письменниця, як бачимо, активно використовує грецькі слова, подаючи їх, однак, не в грецькій орфографії, а кирилицею.

У романі «Волхв», де багато подій розгортаються в Греції, Д. Фаулз також велику увагу приділяє опису грецьких реалій. ІВ переважно являють собою номінативи грецьких реалій, з якими стикається герой у повсякденному житті. Зокрема тут трапляються назви своєрідних грецьких будівель (*kalyvia* (rough stone huts)); лексеми, пов’язані з кліматичними особливостями Греції (*esychia* (breeze)); гастроніми – назви специфічних грецьких страв (*taramasalata* (boiled eggs)), *onzo* (a strong drink)) тощо. У романі можна натрапити й на грецькі назви посад, які характерні для Греції, наприклад *the proedros* (commandant).

Говорячи про музичні враження в Греції, Ерфе згадує специфічний вид грецької пісні –

a kalamatiano, яка супроводжується танцем.

Серед грецьких включень трапляються й назви предметів начиння:

“*<...> a kanati, the porous water jug Greeks put in their windows to cool both air and water*” [11, с. 338].

Це дозволяє створити більш яскраву картину того, що відбувається, показати сприйняття представником однієї культури особливостей культури іншої країни. З одного боку, це дозволяє створити більш точну картину того, що відбувається, з іншого – розширити уявлення про самого оповідача, зокрема про його спостережливість і схильність помічати нове, незвичайне. Автор не намагається знайти англійські еквіваленти, не вдається до описових засобів, а подає грецькі найменування в англійській транслітерації. Це дає автору можливість створити автентичну картину подій, а читачеві – відчутти атмосферу того, що відбувається. У зазначеному романі Д. Фаулза розповідь ведеться від імені вельми ерудованого головного героя – містера Ерфе, викладача іноземних мов у Греції, образ якого дуже близький образу самого письменника. Тому не дивно, що в його розповіді про події в Греції трапляється чимало французьких слів (крім власне грецьких), а також латинізмів, хоча його рідною мовою є англійська.

Окремі латинські та французькі слова й вирази надають розповіді книжковий характер і разом із тим дозволяють герою-оповідачу продемонструвати свою ерудицію.

1. “*I went and locked in the memento mori mirror*” [11, с. 354].

2. “*She had managed to give her heavily rouged and mascara’d face a suitably pouting and femme fatale look <...>*” [11, с. 380].

Використання подібних ІВ дозволяє автору створити автентичну картину того, що відбувається, максимально наблизити зображуване до реаль-

ної дійсності, показати взаємодію культур різних країн. Іншими словами, завдяки цьому досягається міметичний ефект опису простору й часу.

Таким чином, одна з найважливіших функцій ІВ у художньому тексті – це створення місцевого й історичного колориту описуваних подій. Виконуючи цю функцію, такі слова стають непрямими індикаторами часу й місця дії, тим самим беручи участь у створенні хронотопу художнього твору. Однак функціональні особливості ІВ у ХТ цим не вичерпуються, вони вимагають подальшого детального розгляду.

Однак функціональні особливості ІВ у ХТ цим не вичерпуються, вони вимагають подальшого детального розгляду.

Література

1. Листрова Ю. Иносистемные языковые явления в русской художественной литературе XIX в. / Ю. Листрова. – Воронеж, 1979. – 146 с.
2. Павлов В. Иноязычные вкрапления в прозе Л.Н. Толстого / В. Павлов // Проблемы языка и стиля. – Тула : Тульск. кн. изд-во, 1977. – С. 118–124.
3. Тимофеева З. Лингвостилистические особенности гетерогенного художественного текста (языковые средства выражения русского национального колорита в англоязычной прозе В.В. Набокова) : дис. канд. филол. наук / З. Тимофеева. – СПб., 1995. – 195 с.
4. Бахтин М. Формы времени и хронотоп в романе. Очерки по исторической поэтике / М. Бахтин // Вопросы литературы и эстетики. – М. : Худ. лит., 1975. – С. 234–407.

Джерела ілюстративного матеріалу

5. Reed J. Ten Days that Shook the World / J. Reed. – New York : Dover Publications, Inc., 2006. – 374 p.
6. Hemingway E. Fiesta, and The Sun Also Rises / E. Hemingway. – С-Пб. : Антология, КАРО, 2009. – 288 с.
7. Hemingway E. The Undeclared // Сохань А. Хрестоматия по американской литературе / А. Сохань, Т. Антонова. – М. : Просвещение, 1972. – С. 116–141.
8. Fitzgerald S. Babylon Revisited / S. Fitzgerald // Selected short stories. – М. : Progress Publishers, 1979. – P. 232–252.
9. Fitzgerald S. Tender is the Night / S. Fitzgerald. – М. : Радуга, 1983. – 400 с.
10. Толстая Т. День: Личное / Т. Толстая. – М. : Подкова, 2003. – 416 с.
11. Fowles J. The Magus / J. Fowles. – Dell Publishing, 2004. – 668 p.